

# Незбагнений отець Браун

Гілберт Кіт Честертон

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Бондаренко І. М.

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — [nashaknyga.com.ua](http://nashaknyga.com.ua)

## 1. Блакитний хрест

Між сріблястою смужкою ранкового неба та блискучою смарагдовою стрічкою моря до берега в Гариджі причалило судно, з якого, мов рій комах, висипалися люди. Серед них чоловік, за котрим ми підемо слідом, був не надто помітний — та він цього й не прагнув. Нічого у ньому не виділялося — хіба що впадав ув око різкий контраст між святковою яскравістю одягу та діловою заклопотаністю обличчя. Вбраний він був у легкий світло-сірий сюртук, білий жилет і сріблястий солом'яний капелюх із блакитно-сірою тасьмою. Натомість худе обличчя видавалося блідим і закінчувалося короткою чорною борідкою, що нагадувала еспаньйолку й більше пасувала би до круглого пласного коміра часів Єлизавети. Із серйозністю нероби новоприбулий кунив сигарету. Ніщо не виказувало того, що під сюртуком у нього — заряджений револьвер, під білим жилетом — поліцейське посвідчення, а під солом'яним капелюхом ховається один із найсвітліших умів Європи. Бо то був сам Валантен — начальник паризької поліції і найславетніший сищик в Європі, який приїхав із Брюсселя до Лондона, щоби здійснити найгучніший арешт століття.

Того часу в Англії опинився Фламбо. Поліція трьох країн ішла його слідом — слідом великого злочинця — від Гента до Брюсселя і з Брюсселя до Хук-ван-Холланда; припускали, що той скористається сум'яттям Євхаристичного конгресу, який саме проводили в Лондоні. Можливо, Фламбо спробує видати себе за скромного церковного клерка чи секретаря когось із учасників конгресу, однак, звісно ж, Валантен не був цього певний — із Фламбо ні в чому не можна бути впевненим.

Минуло вже багато років відтоді, як цей ґеній злочину раптово припинив баламутити світ, і після того, як він облишив це робити, на землі, як казали після смерті Роланда 1, запанував спокій. Однак у свої найкращі (тобто, звісно ж, найгірші) дні Фламбо був постаттю

не менш величною і знаною, ніж кайзер. Мало не щодня ранкові газети повідомляли, що йому вдалося уникнути покари за нечуваний злочин учиненням нового, ще зухвалішого. Це був гасконець могутньої будови, сміливий та відважний. Про жарти велетня розповідали неймовірні історії: подекували, що він поставив із ніг на голову суддю-слідчого — щоб «прочистити тому мізки» — і пробіг якимсь Рю де Ріволі з двома поліцейськими під пахвами. Слід віддати йому належне: він застосовував свою фантастичну фізичну силу лише в отаких безкровних, хоча й негідних, принизливих для жертв витівках; натомість його справжніми злочинами були винахідливі й масштабні пограбування. Кожний новий злочин майже завжди означав новий гріх, який міг би слугувати темою окремої розповіді.

Це Фламбо керував величезною компанією «Тірольське молоко» — в якій не було ні корів, ані доярок, ані візків, ані молока, але було кілька тисяч клієнтів. Такого він досягав за допомогою нехитрої операції: просто переставляв бідони з чужим молоком до дверей власних клієнтів. Це він підтримував незбагненне та вельми дружнє листування з однією леді, й коли вміст її поштової скриньки був перехоплений, усі його послання Perezняли у надзвичайно малому вигляді на предметне скло мікроскопа. Дивовижна простота вирізняла більшість із його афер. Подейкують, що одного разу він посеред ночі зафарбував усі номери будинків на вулиці, щоб заманити в пастку якогось подорожнього. І це Фламбо вимислив переносну поштову скриньку, яку час од часу встановлював у спокійних передмістях, сподіваючись, що хтось та й укине туди замовлення разом із грошима. Й, нарешті, він був відомий як чудовий акробат: незважаючи на масивну фігуру, він стрибав, мов коник, і лазив по деревах, як мавпа.

Отож, великий Валантен, вирушаючи в гонитву за Фламбо, цілком усвідомлював, що після спіймання злочинця пригоди не

завершаться.

Але як же його віднайти? Над цим великий Валантен безперестанно ламав голову.

Утім, було дещо, що Фламбо, попри дивовижний хист змінювати зовнішність, усе-таки не міг приховати — свій чималий зріст. Якби наметане око Валантена примітило довготелесу продавчиню яблук, рослого гренадера чи навіть достатньо високу герцогиню, він би відразу їх заарештував. Але усі, хто траплявся йому на шляху, нагадували переодягненого Фламбо не більше, ніж звичайний кіт — замаскованого жирафа. На пароплаві Валантен вивчив усіх; серед людей, які сіли у потяг разом із ним у Гарвіку та в самому поїзді підозрілих було не більше шести. Отож, разом із ним подорожували: низенький залізничний чиновник, котрий їхав до кінцевої станції, тобто до Лондона, три також невисоких городники, які підсіли на третій станції, мініатюрна вдова, котра мандрувала з ессекського містечка, і малорослий католицький священник, який їхав із теж ессекського селища. Коли дійшло до останнього, Валантен лише махнув рукою і мало не розсміявся. Маленький священник дуже нагадував нудні рівнини сходу країни: обличчя його було таке ж кругле і невиразне, як норфолкська галушка, а очі — безбарвні, наче Північне море. Він мав із собою кілька пакунків у коричневих обгортках, які ніяк не міг зібрати. Без сумніву, Євхаристичний конгрес вивів зі сільської сплячки чимало подібних створінь — сліпих і безпомічних, як виманені із землі на день божий кроти.

Сувора французька дійсність зробила з Валантена скептика, тож він не відчував особливої любові до священнослужителів. Однак був здатний пошкодувати їх, а цей миршавенький канонік міг викликати жалість у будь-кого. Він мав велику обтріпану парасоль, яка постійно падала на підлогу. Здавалося, священник не спроможний визначити, де «зворотний бік» зворотного квитка. І з

ідіотською простодушністю пояснював усім і кожному в вагоні, що мусить бути дуже пильним, бо в одному з коричневих пакунків везе «дещо, зроблене зі справжнього срібла», та ще й із «блакитними камінцями». Таке дивовижне поєднання ессекської невиразності зі святою простотою забавляло француза безперестанку, аж поки священник разом зі своїми пакунками врешті не доїхав до Тоттенгема, повернувшись у купе за парасолькою. Коли зрештою забирав її, Валантен не втримався і добродушно застеріг священника, щоби той не розповідав усім направо-наліво про свою срібну штуковину.

Однак із ким би не говорив Валантен, він не припиняв шукати когось очима, пильно вдивляючись у кожного — багатого чи бідного, чоловіка чи жінку — всіх, хто був на зріст не менш як шість футів, бо Фламбо був іще на шість дюймів вищий.

Валантен вийшов на Ліверпуль-стріт, цілком упевнений у тому, що не прогавив знаменитого злочинця. Потім вирушив у Скотланд-Ярд, щоб відмітитись і домовитися про допомогу в разі потреби; отож, він запалив іще одну сигарету і неквапно побрів вулицями Лондона. Пройшовши кілька вулиць за вокзалом Вікторія, на одній із площ раптово зупинився. Це була старовинна площа, дуже типова для Лондона і несподівано тиха. Високі однотипні будинки довкола мали вигляд водночас і процвітаючих, і нежилих. Скверик, обсаджений кущами по центру, виглядав безлюдним, наче зелений острівець у Тихому океані. Одна з чотирьох сторін площі вивищувалася над іншими, ніби поміст, і плавну її лінію порушувала суто лондонська особливість — ресторан, що виглядав так, наче забрів сюди зі Сохо. Він був нерозсудливо привабливий — із карликовими рослинами у горщиках та довгими білими шторами з лимонно-жовтими смугами по них. Ресторан мовби ширяв над вулицею — клаптиком, типовим для Лондона, і його сходи стрімко підіймалися з вулиці до парадних дверей, наче гвинтові пожежні

сходи, до вікна другого поверху. Валантен зупинився і довгенько стояв, палячи сигарету та вдивляючись у смугасті штори.

Найнеймовірніше у дивах якраз і полягає в тому, що вони все-таки стаються. Кілька хмаринок на небі можуть скластися так, щоб відтворити обрис людського ока. І дерево, котре трапляється вам на шляху, коли ви не знаєте, як учинити, іноді набирає конфігурації знаку запитання. Я сам бачив подібне останнім часом. Нельсон таки помер у момент перемоги; а чоловік із прізвищем Вільямс цілком випадково убив чолов'ягу на прізвище Вільямсон, і це прозвучало як дітовбивство. Одне слово, у житті, як і в казках, завжди буває неймовірний збіг обставин, який прозаїчні люди всякчас не помічають. Це чудово висловив колись у своєму парадоксі По 2: мудрість завжди мусить враховувати непередбачене.

Аристид Валантен був справжнім французом, а французький розум особливий, специфічний. Його, Валантена, не назвеш «мислячою машиною» — цей термін вигадали сучасні фаталісти та суворі матеріалісти (бо це безглузда фраза — породження сучасного фаталізму і матеріалізму). Машина залишається тільки машиною, бо неспроможна думати. А Валантен був мислячим чоловіком, і мислив він просто. Усіх неймовірних успіхів, що скидалися радше на фокуси, він досягав тяжкою працею, за допомогою залізної логіки, і були вони результатом чіткої та прозаїчної роботи французької думки. Французи розбурхують світ не парадоксами, а втілюючи у життя прописні істини. І доводять свої прості істини до кінця — згадаймо хоча б їхню Французьку революцію. А оскільки Валантен тямив, що таке розум, він усвідомлював і його межі. Тільки людина, яка не знається на двигунах, може спробувати їздити без бензину; і лише той, кому нічого не відомо про розум, спроможний заводити мову про мислення, не спираючись на тверді засадкові принципи. Позаяк у цій справі Валантен не мав

початкових засад, то, вочевидь, прогавив Фламбо у Гариджі, тож якщо злочинець тепер уже в Лондоні, то може бути будь-ким — від волоцюги з Вімблдон-Коммон до розпорядника застіль у готелі «Метрополь». Коли Валантен не знав нічого, то застосовував власний метод.

У подібних випадках він покладався на непередбачуване. Коли не міг скористатися доводами розуму, то холоднокровно і скрупульозно діяв усупереч їм. Замість того, щоб іти у «правильні» місця — в банки, поліцейські відділки чи будинки побачень — він систематично йшов «не туди»: стукав у кожен порожній дім, нишпорив у глухих вуличках, ретельно прочісував кожен захащений провулок і звертав за кожен ріг будинку, що зазвичай приводило в нікуди. Пояснював свої вчинки цілком логічно. Він казав: якщо у вас є ключ до розгадки, то це справді найгірший шлях, але якщо такого ключа нема, то слід діяти лише так, бо тоді виникає шанс, що будь-яка дивина, котра впадала в око переслідувачу, так само могла би привернути увагу переслідуваного. З чогось треба-таки починати: то чому б не почати там, де інший міг зупинитися? Щось у стрімкості сходів, які вели до ресторанчика, щось у його тиші та незвичності навіяло на детектива нечасті для нього романтичні думки і змусило діяти навмання. Отож Валантен піднявся сходами, всівся за столик біля вікна й замовив філіжанку чорної кави.

Був уже пізній ранок, а Валантен іще не снідав. Залишки чужої їжі на тарілках нагадали йому про голод, тож, додавши яйце-пашот до свого замовлення, він замислено поклав цукор у каву, невпинно думаючи про Фламбо. Пригадав, як Фламбо зазвичай утікав — одного разу скориставшись манікюрними ножицями, іншого — підпаливши будинок; якось — за допомогою конверта без марки; ще якось — змусивши усіх дивитися в телескоп на комету, котра начебто мала зруйнувати Землю. Валантен не вважав себе дурнішим

за Фламбо і мав слушність. Однак також сповна усвідомлював усі невигоди свого становища. «Злочинець — творець; сищик — лише критик», — сказав сам собі з кислою посмішкою, повільно підніс філіжанку до рота, зробив ковточок... і швидко відставив її. Він додав у каву сіль.

Валантен глянув на посудину, з якої брав сріблястий порошок: це була таки цукерниця; без сумніву, вона так само призначена для цукру, як пляшка — для шампанського. Його здивувало, чому вони тримають в цукорниці сіль. Він роззирнувся довкруг у пошуках традиційних ємностей. Справді, неподалік стояли дві звичайні на вигляд сільнички. Можливо, в них також була не властива їм приправа? Валантен скуштував їхній вміст: там був цукор. Отоді вже зацікавлено обвів поглядом ресторанчик — чи не знайдуться тут іще якісь ознаки своєрідного художнього смаку того, хто насипає сіль у цукерниці й додає цукор у сільнички? Але, за винятком якоїсь темної плями на стіні, в усьому іншому ресторанчик видавався охайним, привітним і звичайним. Валантен дзеленькнув у дзвоник, прикликаючи офіціанта.

Коли той підійшов — цієї ранньої пори скуйовджений та сонний, — агент розшукної поліції, котрий цінував прості невігадливі жарти, запропонував скуштувати цукор і сказати, чи відповідає він репутації закладу. Офіціант скуштував, широко позіхнув й урешті прокинувся.

— Ви щоранку так тонко жартуєте над відвідувачами? — поцікавився Валантен. — Невже цей жарт ніколи вам не набридає?

Офіціант, до якого аж тепер дійшла іронія, запевнив, затинаючись, що, звісно ж, їхній заклад не має таких намірів — імовірно, це помилка. Він узяв цукерницю і почав крутити її в руках; тоді підняв сільничку і пригледівся до неї; обличчя його ставало дедалі спантеличенішим. Нарешті він коротко попросив вибачення, поспішив геть і за кілька секунд повернувся разом із

хазяїном. Той також оглянув цукерницю, а тоді сільничку, маючи при цьому теж спантеличений вигляд.

Раптом офіціант захлинувся словами:

— Г-гадаю, — затиноючись, пробурмотів, — це все оті два священники!

— Які священники?

— Ну, ті двоє, котрі вилили суп на стіну!

— Вилили суп на стіну? — перепитав Валантен, переконаний, що це якась тонка італійська метафора.

— Саме так, — схвильовано підтвердив офіціант і вказав на темну пляму на світлих шпалерах, — вони його вилили он там, на стіну!

Валантен запитально поглянув на хазяїна, і той оповів детальніше.

— Так, сер, — підтвердив, — це правда, хоч я не розумію, до чого тут цукор чи сіль. Два священники зайшли до нас і замовили суп рано-вранці, щойно ми відчинилися. Це були тихі, респектабельні люди; один із них розрахувався і вийшов; а інший, який, вочевидь, був повільнішим, забарився, збираючи докупити свої численні пакунки. Нарешті пішов і він. Однак, уже виходячи, навмисне схопив свою чашку, в якій лишалася добра половина супу і хлюпнув її вміст на стіну. Ми з офіціантом саме перебували у задній кімнаті. Отож я вибігаю і бачу, що стіна забризкана, а в приміщенні нікого немає. Шкода невелика — але яке нахабство! Я спробував наздогнати тих двох, але вони були вже надто далеко — помітив лише, що ті звернули за ріг — на Карстейрз-стріт.

Агент скочив на ноги, начепив капелюх і схопив ціпок. Вирішив, що у безпросвітній темряві невідання він мусить зважати на єдину підказку, хоча вона й була дивною. Розрахувавшись і grimнувши наостанок скляними дверима, детектив умить звернув за ріг та побіг сусідньою вулицею.

На щастя, навіть у такі відчайдушні моменти його око було зірким і спостережливим. Щось у вітрині найближчої крамнички, мов блискавка, привернуло його увагу, і він повернувся, щоб ще раз поглянути на це. То була крамничка зеленяра, й товари розкладені просто на вулиці — з назвами овочів і фруктів та цінниками на них. На видноті лежали гіркою насипані горіхи, а в іншому відділенні вивищувалися мандарини. На горіхах виднівся шматок картону, на якому було виведено блакитною крейдою: «Найкращі мандарини, дві штуки за пенні». На мандаринах був не менш чіткий та зрозумілий напис: «Найдобріші бразильські горіхи — 4 пенси за фунт».

Мсьє Валантен поглянув на цінники і пригадав, що вже бачив такі витончені взірці гумору — причому зовсім недавно. Він звернув увагу червонопикого продавця, котрий похмуро озирає вулицю, на таку невідповідність. Зеленьяр нічого не сказав, проте одразу ж перемінив цінники місцями. Детектив, елегантно опершись на ціпок, продовжував оглядати крамничку. Нарешті мовив:

— Даруйте за нескромність, любий сер, але я хотів би поставити вам питання з царини людської психології і асоціативного мислення.

Червонопикий крамар погрозово глянув на Валантена, однак той провадив далі, грайливо погойдуючи ціпком:

— Чому це два цінники на ваших товарах так уподобали власника капелюха з крисами, загнутими з боків 3, який приїхав у Лондон на вихідні? Втім, якщо я висловився недостатньо зрозуміло — який містичний зв'язок наявний між горіхами, позначеними як мандарини, та двома священниками — одним високим, а іншим низеньким?

Очиці зеленяра полізли на лоба, мов у равлика; здавалося, ще мить — і той кинеється на незнайомця. Нарешті він розгнівано пробубонів:

— Не знаю, яке вам до цього діло, але якщо ви один із їхніх друзів, то можете переказати їм, що я зверну їм довбешки — пастори вони чи не пастори — якщо ще хоч раз порозсипають мої яблука!

— Яблука? — перепитав співчутливо детектив. — То вони порозсипали вам яблука?

— Це зробив один із них, — продовжував розгніваний торговець. — Яблука порозсипувалися по всій вулиці. Я би спіймав нахабу, якби мені не треба було збирати товар.

— А в який бік вони пішли? — запитав Валантен.

— Другий поворот наліво, там ще є площа, — швидко озвався зеленяр.

— Дякую! — чемно відповів Валантен і відразу ж зник, мов джин із пляшки. За другим поворотом наліво він перетнув площу, знайшов там полісмена і сказав:

— Це терміново, констеблю; чи не бачили ви тут двох духовних осіб у крислатих капелюхах?

Констебль хихикнув:

— Ще б пак не бачив! Якщо вже ви так хочете знати, то один із них був добряче напідпитку. Він став посеред дороги і...

— То куди вони пішли? — урвав його Валантен.

— Вони сіли в один із жовтих омнібусів он там: у той, що їде до Гемстеда.

Валантен дістав своє службове посвідчення і швидко сказав:

— Покличте двох своїх колег — нехай ідуть зі мною, — і перетнув площу так енергійно, що млявий та огрядний полісмен виконав наказ майже моторно. За півтори хвилини до француза приєдналися інспектор та чоловік у цивільному.

— Отож, сер, — сказав перший із них, значуще посміхнувшись, — чим можемо...

Валантен тицьнув цілком у найближчий омнібус.

— Я скажу вам це вже он там, — мовив і рвонув у гущу машин та екіпажів. Коли вони утрюх, важко дихаючи, всілися на імперіалі жовтого омнібуса, інспектор зронив:

— Ми могли би втричі швидше зробити це на таксі.

— Звісно, — благодушно озвався Валантен, — якби знали, куди їдемо.

— А куди ми їдемо? — спантеличено перепитав інспектор.

Кілька секунд Валантен зосереджено курих, а тоді, вийнявши з рота сигарету, сказав:

— Якщо ви знаєте, що робить злочинець, — забіжіть уперед; але якщо лише здогадуєтеся — тримайтеся позаду. Блукайте там, де він; зупиняйтеся там, де він, і плентайтеся так само повільно, як він. І тоді зможете побачити те саме, що й він, і діяти так само, як він. Усе, що нам залишається, — підмічати все дивне.

— А що ви маєте на увазі під словом «дивне»?

— Та будь-що.

Здавалося, жовтий омнібус повз у північному напрямку цілісінькі години. Великий детектив більше нічого не пояснював, і його мовчазних помічників усе більше мучили сумніви. Цілком можливо, що їх мучило також мовчазне, але дедалі відчутніше відчуття голоду, бо давно вже минув той час, коли нормальні люди обідають, а безкінечні дороги передмістя північного Лондона все висувалися й висувалися, неначе якийсь диявольський телескоп. Це була одна з тих поїздок, коли ти відчуваєш, що дістався вже краю землі, а насправді виявляється, що то лише початок Тафнелл-парку. Лондон зникав, розпадаючись на брудні таверни та порослі чагарниками пустища і знову поставав у вогнях широких вулиць і гомінких готелів. Здавалося, наче ти їдеш тринадцятьма різними містами, які поступово переходять одне в інше. Однак хоча зимові сутінки вже й тьмарили дорогу перед ними, паризький детектив і далі німував та сидів нерухомо, пильно придивляючись до фасадів

будинків обабіч. До того часу, коли Кемден Таун залишився позаду, полісмени вже добряче клювали носом — принаймні вони різко смикнулися, коли Валантен скочив на ноги, ляснув обох по плечах і гукнув кучерові, щоб той зупинився.

Вони збігли сходами вниз, нічогісінько не розуміючи. Спантичено роззиралися довкола у пошуках роз'яснень і побачили, що Валантен із торжеством тицяє пальцем у вікно зліва. Це було велике вікно, що прикрашало фасад розкішного готелю — а саме ту його частину, де обідають респектабельні люди, про що свідчила вивіска «Ресторан». Вікно це, як і решта вікон готелю, було засклеєне рельєфним матованим склом, однак у центрі виднілася велика чорна діра — наче зірка на кризі.

— А ось і нарешті підказка! — вигукнув Валантен, розмахуючи ціпком. — Розбите вікно!

• • •

Далі — у повній книжці «Незбагненний отець Браун».

[nashaknyga.com.ua](http://nashaknyga.com.ua)